

AWLV-Nieuwsbrief – maart 2008

Redactie: Joanneke Hees, Robert Hirschel en Martin van Rijn

nummer 22

Van de redactie

Wederom is het weer een flinke tijd geleden dat de A WL V-Nieuwsbrief is verschenen, maar het is nu wel weer een vrij dik exemplaar geworden met heel wat belangwekkend nieuws. Op korte termijn komt de Algemene Ledenvergadering er weer aan met een bestuurswisseling. Tevens vindt u hier meer informatie over het symposium over Forum Hadriani op 19 april en de voortgang van de huidige opgraving op Romeins grondgebied. De werkgroep heeft bovendien de afgelopen maanden nog enkele kleine onderzoeken gedaan die ook aan bod dienen te komen en Robert Hirschel heeft in het Kralingsmuseum een curieuze Romeinse vondst gedaan. Genoeg leesplezier dus weer!

Algemene Ledenvergadering en bestuurswisseling

Op woensdag 26 maart a.s. zal de Algemene Ledenvergadering van de werkgroep worden gehouden in de werkruimte aan de Van Naeltwijkstraat. We beginnen om 20.00 uur. Behalve de jaarlijks terugkerende zaken is een belangrijk agendapunt dit jaar het kiezen van een of twee **nieuwe bestuursleden** in verband met het naderende vertrek uit het bestuur van Joanneke Hees, omdat zij zich vanwege haar promotieonderzoek niet meer verkiesbaar wil stellen. Zij vervulde de taken van penningmeester en veldwerkleider, waarvoor derhalve nu vacatures bestaan. Mocht u zich geroepen voelen om plaats te nemen in het bestuur, laat het vooral weten! Wij hebben hard versterking nodig.

Aansluitend aan de ALV zal Karin van den Berg een lezing houden over de archeologische maquettes die zij bouwt.

Robert Hirschel

Symposium over Forum Hadriani

Op zaterdag 19 april 2008 vindt er in Voorburg een groots opgezet eendaags symposium plaats dat wordt georganiseerd door de aan de A WL V gelieerde Stichting Monument M.A.C./Forum Hadriani – Voorburg. Bedoeling van het symposium “Forum Hadriani: Romeinse stad achter de Limes” is

om een beeld te scheppen van het functioneren van een kleine provinciestad in het grensgebied van het Romeinse Rijk. Daarbij zal door gerenommeerde sprekers onder meer een vergelijking worden getrokken met die andere Romeinse stad in het noordelijke grensgebied, Ulpia Noviomagus (Nijmegen). Voorts zal aandacht worden besteed aan de recente opgravingen van BAAC (2005) en het AAC Projectenbureau (2007-2008) en aan de manier waarop archeologische sites voor het publiek zichtbaar gemaakt kunnen worden. Voor het (voorlopige) programma zie verderop in deze nieuwsbrief.

De voorbereidingen zijn thans in volle gang en de meeste sprekers hebben inmiddels hun medewerking toegezegd. Op de dag van het symposium zal zeker een beroep op de leden van de A WL V worden gedaan om bij allerlei werkzaamheden behulpzaam te zijn. En natuurlijk verwachten wij dat u, voor zover u niet als vrijwilliger bent ingeschakeld, in groten getale het symposium zult bezoeken, want zonder publiek in de zaal kunnen wij niet. Noteer die datum dus alvast in uw agenda! De kosten van deelname bedragen bij tijdige opgave € 25,- per persoon (inclusief koffie, thee, lunch, borrel en symposiumbundel). U kunt zich opgeven via de website van Museum Swaensteyn, waar binnenkort meer informatie over het symposium zal verschijnen: www.swaensteyn.nl/symposium.htm, of via de intekenlijst in de werkruimte.

Robert Hirschel

Forum Hadriani

Zoals u natuurlijk al uitgebreid in de pers hebt kunnen lezen, wordt er op dit moment weer een grote opgraving verricht op Forum Hadriani, en wel door het AAC/Projectenbureau van de UvA onder leiding van Cees Koot. Het onderzoek is al in oktober begonnen en loopt nog steeds, hoewel het einde van de Romeinse laag in zicht is. Er zit echter ook nog prehistorie (Vlaardingen-cultuur) onder, dus voorlopig zijn de archeologen nog niet klaar. Aanleiding voor de opgraving is de aanstaande bouw van drie appartementengebouwen met

parkeerkelders eronder door BAM Vastgoed B.V. Alle archeologische sporen zullen daardoor dus verdwijnen.

De opgraving heeft onverwachte resultaten opgeleverd: het blijkt dat er dwars door de stad een ca. 30 m brede geul liep. En een zeer bijzondere vondst is een deel van een kade voor de aanleg van de platbodems die de geul bevaren kunnen hebben. De geul waar de kademuur in om is gevallen, beslaat een groot deel van twee van de drie werkputten.

Een deel van de vrijgelegde Romeinse houten kade (foto: AAC/Projectenbureau)

De zware houten palen van de kade zijn voor een deel al geborgen en een of twee daarvan zullen waarschijnlijk geconserveerd worden met de bedoeling om ze tentoon te stellen in Museum Swaensteyn. Ze dateren waarschijnlijk uit het einde van de 2^e of begin van de 3^e eeuw na Chr.

De punten van de zware houten palen, ingepakt in plastic ter conservering (foto: Willem Pont)

De vondst van de geul met kade verandert ons beeld van de stad aanzienlijk, want het was de verwachting dat er op deze plek een *insula* met gebouwen en eventueel een stuk van een weg

zou liggen, maar dat bleek dus duidelijk niet zo te zijn.

Hoewel er dus veel minder grondsporen van structuren zijn aangetroffen dan verwacht, is er bepaald niet te klagen over de hoeveelheid vondsten. De geul zit namelijk stampvol met Romeins afval. De kade lijkt erop te wijzen dat via de geul het bouw materiaal voor de stad is aangevoerd. Forum Hadriani is na een houtbouw fase opgetrokken uit natuursteen. Het bouw materiaal, zoals tufsteen, leisteen en dakpannen, werd aangevoerd via de Rijn en de Maas. Het verdere vondstmateriaal bestaat uit het afval van de stadbewoners, zoals consumptieafval van schelpen (mosselen en oesters), vlees (doorboorde schouderbladen van rund, als hammen opgehangen), allerlei aangevoerde ingrediënten (voorraadpotten, kruikamforen en amforen) en veel kapot en weggegooid servies. Opmerkelijk is de immense hoeveelheid bouwpuin, niet alleen dakpannen maar ook brokken tuf- en zandsteen. Het lijkt erop dat men zo de geul heeft willen dempen, om dit deel van de stad ook te kunnen bebouwen. Tijdens de Romeinse tijd moet dit deel van de stad sowieso bijzonder nat zijn geweest. Dat blijkt uit een kleilaag die wijst op een overstroming tijdens het bestaan van de stad.

Tussen het afval bevinden zich ook heel wat juweeltjes. Om er maar een paar te noemen: een houten roeispaan, een tufstenen zuil (waarschijnlijk overboord gevallen in de geul), een inktpotje, een kruikfragment met de stop van klei er nog in, diverse pijparden beeldjes uit Keulen, een amfoor met geverfde tekst erop, talloze beertjes van geverfde waar, versierde terra sigillata, fibula's, munten en ga zo maar door.

Helaas trekt deze overvloed ook minder goedbedoelende figuren aan. 's Nachts en in het weekend zijn er meerdere keren detectorpiloten aan het werk geweest en tijdens een rondleiding verdween een olielampje.

In de meer naar het westen gelegen put waren de verwachtingen lager dan in de beide andere werkputten, omdat hier kelders hadden gelegen en heipalen in de weg zaten. Echter, ook hier bleken nog genoeg interessante sporen aanwezig in de onderste Romeinse laag. Hier kwamen diverse houten tonputten (een met een inscriptie) tevoorschijn, waarvan er als het goed is ook een of meerdere geconserveerd zullen worden.

In het profiel is duidelijk te zien dat Reuvens tussen 1827 en 1834 op deze plaats ook al heeft gegraven. Hij groef kleine putjes met kleine dammetjes ertussen. Hij heeft echter niet diep genoeg gegraven, want de onderliggende waterputten heeft hij niet herkend in het vlak.

In dit profiel (de wand van de opgravingsput) is te zien hoe Reuvens zijn onderzoek deed. De lichte punten helemaal rechts bevatten nog Romeinse grondlagen, de donkere massa is de grond die hij na zijn onderzoek teruggooide in de werkputten. (Foto: Anneke Dekker, AAC).

De opgraving heeft veel aandacht gekregen in de pers, vooral het verhaal over de kade en de haven. Volgens een overenthousiaste journalist lag Voorburg in de Romeinse tijd zelfs aan zee! Het publiek kwam in groten getale kijken tijdens de wekelijkse rondleidingen op vrijdag (inmiddels afgelopen) en een recordaantal schoolklassen is ter plekke voorgelicht over Romeins Voorburg. Zelfs een cameraploeg van Schooltv is langs geweest.

Belangstellenden krijgen uitleg tijdens een rondleiding (foto: Joanneke Hees)

Na dit jubelverhaal helaas toch ook een minpuntje in onze ogen: we hadden natuurlijk heel erg gehoopt dat we met de werkgroep ook

even mee hadden mogen graven op deze spectaculaire opgraving. Het moet gezegd: we waren toch wel teleurgesteld dat dit ondanks eerdere beloften niet mogelijk bleek te zijn. Jammer.

Maar om toch met een positieve noot te eindigen: deze opgraving blijkt nog spectaculairder te zijn dan die van BAAC in 2005 (waarvan binnenkort waarschijnlijk het rapport zal verschijnen) en we zijn natuurlijk zeer benieuwd wat er in de laatste fase van het onderzoek nog gevonden zal worden. Op het symposium op 19 april zal Cees Koot een lezing houden over de resultaten en zullen we het allemaal horen.

Joanneke Hees

Een curieuze vondst

Enige tijd terug bracht ik een bezoek aan het Kralingsmuseum in Rotterdam. In dat museum is de collectie van de overleden mevrouw Vaes-Elias ondergebracht, die buitengewoon divers van aard is. Je kunt het namelijk zo gek niet bedenken of mevrouw Vaes-Elias heeft het wel verzameld. Bij de rondleiding door het museum kwamen wij op een gegeven moment ook in een vertrek waarin de collectie oudheden was uitgesteld. Naast een enorme hoeveelheid antiek glas uit het Middellandse Zeegebied en het Nabije Oosten waren er ook vele voorwerpen uit de Romeinse tijd, afkomstig uit Nederland. Mijn oog viel bijna direct op een 15 cm hoog bronzen kannetje dat volgens het erbij liggende kaartje uit Arentsburg kwam en begin vorige eeuw was gevonden. Helaas had ik geen camera bij mij zodat ik er geen foto van heb kunnen maken. Navraag bij het museum over de exacte herkomst, de wijze waarop het kannetje in de collectie was gekomen en nog wat zaken heeft helaas niets opgeleverd. Ook was het museum (nog) niet in staat om een foto van het kannetje te leveren. Mocht de informatie echter juist zijn dan betekent deze vondst dat dit het eerste bekende bronzen kannetje uit Arentsburg is, afgezien van enkele versierde handvatten, gevonden door Reuvens. Voor nadere informatie over het museum verwijs ik naar de website www.kralingsmuseum.nl.

Robert Hirschel

Vondstverwerking Boerderij Noorthey

In april 2000 is een kleine opgraving verricht bij een boerderij aan de Noortheylaan.

Aanleiding tot de opgraving was de beëindiging van het boerenbedrijf en de verbouw van de opstallen tot een appartementencomplex.

De Noortheylaan (vroegere naam: Hamburgerlaan) is een westelijke aftakking van de Veursestraatweg, de verbinding tussen Leidschendam en Voorschoten.

Eeuwenlang heeft op het betrokken terrein een boerderij gestaan. Al in de morgenboeken van 1577 en 1578 wordt die vermeld. In de loop der tijden is ze verscheidene malen van eigenaar gewisseld. In de 19^e eeuw tenslotte komt de familie Van Bohemen hier te wonen, soms als pachter, soms als eigenaar. In 1907 komt de boerderij definitief in hun bezit.

De boerderij is van oorsprong een langhuis-type. Het woon- en stalgedeelte liggen daarbij achter elkaar onder een eenvoudige kap. Het woongedeelte is later zowel aan de linker- als aan de rechterkant uitgebreid waardoor een meer complexe bouw ontstond. Tegen de zijkant van de stal werden een varkensstal en een karnmolen aangebouwd. Alle veranderingen hebben voor ca. 1800 plaatsgevonden. Bij de opgraving is een aanzienlijke hoeveelheid vondstmateriaal geborgen. Het merendeel daarvan is afkomstig uit een gedempte sloot, die langs de Noortheylaan liep. Met de metaaldetector is een twintigtal munten gevonden en een gouden gespje, waarschijnlijk een onderdeel van een armbandje (ca. 1750).

Op het ogenblik is een groepje AWLV-leden bezig het vondstmateriaal te determineren en te administreren. De vondstzakken die tot nu toe onder handen genomen zijn, bevatten voornamelijk scherven van huishoudelijk aardewerk uit de periode 1550-1900.

Titia Kiers

Veurselaantje in Voorburg

Als een van de laatste onderdelen van het project Sijtwende is eind 2007 de bouw gestart van een aantal woningen op het terrein waar voorheen Scouting Orion was gevestigd. Nadat de gebouwen van de scouting waren verwijderd, heeft de AWLV in november enkele proefsleuven op het terrein gegraven in de hoop mogelijke resten van boerderij Haasburg aan te treffen die in de zestiger jaren van de vorige eeuw was afgebroken. Deze boerderij stamde uit de 16^e eeuw en we

dachten dat er wellicht nog middeleeuwse sporen onder konden liggen.

Op 2 zaterdagdagen zijn de fundamenteën blootgelegd van wat later de schuur zou blijken. Ook is een grote inpandige waterput aangetroffen. Leuk was dat er rechtop in de put een uitgeholde boomstam stond, die gebruikt bleek te zijn als waterpomp. De stop onderin zat er nog in.

De waterput met houten pompsysteem (foto: Joanneke Hees)

De weinige verdere vondsten die zijn gedaan, dateerden voornamelijk uit de 19^e eeuw en het begin van de vorige eeuw.

De blootgelegde fundamenteën van de schuur (foto: Joanneke Hees)

Vanwege afspraken met de aannemer en wettelijke beperkingen was het niet mogelijk om het terrein tot grotere diepte te onderzoeken of nog elders op het terrein een proefsleuf te trekken. We hadden nog een kleine hoop op prehistorische vondsten, aangezien die tijdens het onderzoek van Sijtwende op de strandwal vlakbij destijds wel zijn gevonden, maar daarvoor zaten we nu niet diep genoeg. De fundamenteën van de boerderij

zelf zijn waarschijnlijk al verwijderd bij de bouw van naastgelegen Scouting Sint Maarten/Hildegard.

Joanneke Hees en Robert Hirschel

Sluisplein 6 te Leidschendam

In verband met de voorgenomen uitbreiding achter het pand Sluisplein 6 (ijssalon Fanielje) is door de firma Becker & Van de Graaf een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd, gelijktijdig met het milieukundig bodemonderzoek.

Uit het onderzoek blijkt het volgende:

- Er zijn in totaal drie grondboringen uitgevoerd tot maximaal 3,5 m onder maaiveld (m.v.).
- De eerste 0,5 m was zeer puinhoudend en bevatte o.a. recent bouw materiaal.
- In alle grondboringen zijn tot ca. 2,6 m – m.v. archeologische indicatoren aangetroffen. De determineerbare vondsten betreffen diverse aardewerkfragmenten uit de 17^e-18^e, 1 fragment uit de 15^e-16^e eeuw en een koperen penning uit het jaar 1612. De penning is gevonden in boring 1 op een diepte van ca. 1,6 m – m.v.

Door het adviesbureau wordt geadviseerd om alle graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

De gemeente heeft in de bouwvergunning als voorwaarde opgenomen dat er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is wegens de geringe graafdiepte, maar dat de AWLV wel de gelegenheid krijgt om de uitkomende grond te onderzoeken.

Op 28 december 2007 is in aanwezigheid van de AWLV ter plaatse van de achtertuin de top laag van ca. 30 cm verwijderd. De nieuwe vloerhoogte is gelijk aan de vloer van de nog aanwezige betonplaat van de reeds gesloopte schuur.

Op het achterterrein, achter de schuur, was van 0,1 tot 0,3 m – m.v. een koolas-/sintellaag aanwezig die is verwijderd. De uitkomende grond bevatte ca. 30% recent puin (fragmenten baksteen, stukken beton, stukken gresbuizen en betontegels, etc.). Er werden nagenoeg geen dateerbare archeologische vondsten gedaan. De vondsten waren o.a. enkele stukjes bot, 2 aardewerkfragmenten met loodglazuur en een schoteltje van een poppenservies. Er zijn geen metaalvondsten gedaan.

Martin van Rijn

Leidsekade 39 (voormalige jacht-werf)

In verband met de voorgenomen bouw van 5 drive-under woningen en een paviljoen op het terrein van de Jachtwerf “De Watersport” tussen Leidsekade 38 en de Starrevaart is in opdracht van de Jachtwerf “De Watersport” in juli 2007 door RAAP een inventariserend bodemonderzoek uitgevoerd.

Uit dit bodemonderzoek blijkt het volgende:

- Er zijn 5 grondboringen uitgevoerd.
- In alle boringen zijn archeologische indicatoren aangetroffen, o.a. fragmenten aardewerk en puin. Deze indicatoren zijn aangetroffen in de opgebrachte grond alsmede in de verstoorde top van het Hollandveen. Plaatselijk is in de top laag ondoordringbaar puin aangetroffen. Mogelijk betreft het puin van een voormalig pand gelegen langs de Leidsekade.
- Mogelijk heeft er geen vervening ter plaatse van het onderzoeksgebied plaatsgevonden.
- Ter plaatse van het voormalige pand langs de Leidsekade wordt bij nieuwbouwwerkzaamheden archeologische begeleiding aanbevolen.

De gemeente had voor het achterliggende terreindeel reeds een bouwvergunning verleend, maar voor het voorste terreindeel (nieuwbouwwoningen langs de weg) nog niet. Alvorens er gebouwd kon worden, zou tevens de bodem worden gesaneerd. Uit een bodemonderzoek was namelijk gebleken dat de bovenste meter over nagenoeg het gehele terrein sterk verontreinigd was met zware metalen en PAK (ophooglaag met sintels, koolas en puin). De provincie Zuid-Holland had middels een beschikking ingestemd met de uit te voeren bodemsanering. In deze beschikking was helaas geen rekening gehouden met het archeologisch onderzoek.

Op 11 september merkte de gemeente dat men aan de Leidsekade 39 bezig was met het bouwrijp maken van het terrein en het verwijderen van de bodemverontreiniging. De bouwvergunning voor de woningen langs de weg was door de gemeente nog niet verleend en derhalve waren er ook geen voorwaarden inzake de archeologie van kracht. De gemeente heeft vervolgens de AWLV ingeschakeld om de verdere graafwerkzaamheden te begeleiden. Aan de voorkant was men bezig om de bovenste 0,5 m te verwijderen en waren dwars over het terrein sleuven getrokken voor de riolering en het kabeltracé. In overleg met de

bouwer heeft de AWLV een waarneming gedaan.

Op een diepte van ca. 0,5 tot 0,7 m – m.v. kwamen funderingen te voorschijn. Het betreft waarschijnlijk de fundering van het huis dat tussen 1924 en 1951 is gesloopt. Er zijn geen afvalputten waargenomen. Er zijn diverse scherven (17e tot 20^e eeuw) geborgen. De funderingsresten zijn door het aannemingsbedrijf niet verwijderd. De ontgravingput is enkele dagen later aangevuld met schoon zand. Tijdens een controle van de gemeente enkele dagen later, op 14 september, bleek dat er enkele waterputten bloot waren gelegd. Het betrof redelijk recente waterputten uit de 19^e of 20^e eeuw, gelegen achter de voormalige panden. Deze waren gedeeltelijk gevuld met recent (bouw)puin en enkele niet te dateren aardewerkscherven. De waterputten zijn intact gebleven en bevinden zich onder een schone laag zand.

Martin van Rijn

Nieuwe boeken in de bibliotheek

Er zijn de afgelopen tijd diverse nieuwe boeken toegevoegd aan de bibliotheek van de werkgroep. Een van de aangeschafte boeken is het proefschrift van Heleen van Londen (UvA), *Midden-Delfland: The Roman Native Landscape Past and Present*. Heleen van Londen presenteert in haar studie de resultaten van een grootschalig archeologisch veldonderzoek in het reconstructiegebied Midden-Delfland (1991-1999). De belangrijkste resultaten liggen in de analyse van de landinrichting van het Romeinse cultuurlandschap uit de 2^e en 3^e eeuw n.C. De klei- en veengronden waarop men woonde waren systematisch en grootschalig verkaveld met sloten, waardoor er dus al in de Romeinse tijd sprake was van watermanagement en ontginningen, ook in de omgeving van Forum Hadriani.

En voor de Reuvensliefhebbers onder u is de symposiumbundel *'Loffelijke verdiensten van de archeologie'*. *C.J.C. Reuvens als grondlegger van de moderne Nederlandse archeologie* zeker een aanrader. Deze bundel is het resultaat van het symposium over Reuvens dat in november 2005 in Leiden werd gehouden.

Alle aspecten van zijn drukbezette leven worden hierin besproken, van zijn rol in het universitair (archeologisch) onderwijs en de begintijd van het RMO tot de egyptologie en zijn Indische onderzoek. Vanzelfsprekend komen ook Reuvens als archeoloog en zijn opgravingen op Arentsburg uitgebreid aan bod, besproken door J.A. Brongers en Tom Buijtdorp.

Joanneke Hees

Pact van Duivenvoorde

In januari 2001 hebben Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar het zogenaamde Pact van Duivenvoorde ondertekend, een cultuurhistorisch samenwerkingverband tussen de drie gemeenten, vooral bedoeld om het landschap rond de drie bewoningskernen te beschermen voor de toekomst, zoals bijvoorbeeld de Duivenvoorde-corridor. Onderdeel van het Pact is ook het gezamenlijk ontwikkelen van een gemeentelijk archeologisch beleid.

Op 1 september jl. is de nieuwe Monumentenwet in werking getreden. 15 jaar na het Verdrag van Malta zijn de toen gemaakte internationale afspraken op archeologiegebied eindelijk opgenomen in de Nederlandse wetgeving. Gevolg van deze nieuwe wet is dat de gemeenten meer aandacht moeten gaan besteden aan hun archeologisch erfgoed en goed moeten bekijken op welke locaties archeologisch onderzoek nodig is.

In het kader van het Pact van Duivenvoorde en de Monumentenwet hebben de drie gemeenten de firma Bilan, een archeologisch adviesbureau uit Tilburg, opdracht gegeven voor het maken van een archeologische beleidsnota en een verwachtingskaart. Op 26 juni 2007 werd het concept voor deze geologisch-archeologische

verwachtingskaart door Bilan gepresenteerd in onze werkruimte, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de betrokken gemeenten en archeologische werkgroepen. Deze kaart omvat een groot aantal verschillende gegevens, onder andere gegevens uit Archis (de database van de RACM), een bodemkaart, een top-zandkaart, de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland, cultuurhistorische gegevens (historische kaarten, monumenten, molenbiotopen, waterlopen, etc.) en een verwachtingskaart met de consequenties voor de Ruimtelijke Ordening. Aan de archeologische werkgroepen werd een cd met de conceptkaart uitgereikt met het verzoek om commentaar en aanvullingen te leveren. Lang niet alle oude amateuronderzoeken bleken namelijk bekend bij de RACM. De ontwikkeling van het archeologiebeleid betekent dat er officiële archeologische deskundigheid binnen de gemeente moet komen om te zorgen voor o.a. het inhuren van gecertificeerde bedrijven, het opstellen van PvE's, het beoordelen van het onderzoek en het verzamelen van de informatie en doorgeven aan de RACM. Ook het belang van samenwerking met de amateurs wordt door Bilan benadrukt. Wie deze deskundige binnen de gemeenten moet gaan worden, zal door de gemeenteraad bepaald moeten gaan worden. Het zou kunnen dat er een gemeentearcheoloog komt, maar er zijn ook andere opties mogelijk. Afwachten dus.

Kasteel Duivenvoorde

Om de culturele samenwerking van het Pact van Duivenvoorde ook aan het bredere publiek te laten zien, is het de bedoeling dat er twee gezamenlijke tentoonstellingen komen: een over het agrarisch erfgoed en de andere over archeologie. Op dit moment wordt er door de tentoonstellingscommissie (waarin Leidschendam-Voorburg door Alexandra

Oostdijk en mij wordt vertegenwoordigd) hard nagedacht over de invulling hiervan. Het is in elk geval de bedoeling dat de archeologische tentoonstelling begin 2009 in alle drie de gemeenten te zien zal zijn: in Museum Swaensteyn in Voorburg, in Raadhuis De Paauw in Wassenaar en in Museum Voorschoten (of een andere locatie in de buurt). U zult hier zeker nog meer over horen.
Joanneke Hees

Voorzitter AWLV: Kees van der Brugge
Oostvlietweg 12 B, 2266 BL Leidschendam
070-3272859

Secretariaat: mr Robert Hirschel
Rodelaan 155, 2272 SB Voorburg
070-3862998

Werkruimte: Van Naeltwijckstraat 9a,
2274 NV Voorburg
Werkavonden woensdag vanaf 20.00 uur.

E-mail adres van de redactie:
joanneke.hees@gmail.com

Forum Hadriani: Romeinse stad achter de Limes

Zaterdag 19 april 2008

Programma (onder voorbehoud)

09.30 – 10.00 uur	Registratie + koffie
10.00 – 10.05 uur	Welkomswoord mr. Robert Hirschel (voorzitter Stichting M.A.C.)
10.05 – 10.15 uur	Inleiding dagvoorzitter prof.dr. Jos Bazelmans (RACM)
10.15 – 10.25 uur	Toespraak wethouder Marcel Houtzager
10.25 – 10.55 uur	Romeins Nederland prof.dr. Nico Roymans (VU Amsterdam)
10.55 – 11.20 uur	Forum Hadriani: de opgravingen van Reuvens en Holwerda drs. Joanneke Hees (AWLV)
11.20 – 11.45 uur	Koffiepauze
11.45 – 12.30 uur	De Limes spreker nog nader bekend te maken
12.30 – 13.30 uur	Lunch
13.30 – 13.35 uur	Dagvoorzitter
13.35 – 14.00 uur	Nijmegen: Ulpia Noviomagus drs. Katja Zee (gemeente Nijmegen)
14.00 – 14.20 uur	Romeinse wegen in Zuid-Holland drs. Ab Waasdorp (gemeente Den Haag)
14.20 – 14.40 uur	Het Kanaal van Corbulo, was dat wel van Corbulo? Onderzoek naar een Romeins kanaal in de voormalige gemeentewerf van Leidschendam-Voorburg. drs. Jan-Willem de Kort (RACM)
14.40 – 15.00 uur	Opgraving Forum Hadriani in 2005 drs. Martijn Bink (BAAC B.V.)
15.00 – 15.30 uur	Theepauze
15.30 – 15.50 uur	Opgraving Forum Hadriani in 2007/2008 drs. Cees Koot (AAC/Projectenbureau)
15.50 – 16.20 uur	Visualisatie van de Limes drs. Herre Wynia (gemeente Utrecht)
16.20 – 16.40 uur	Einddiscussie
16.40 – 16.55 uur	Sluiting dagvoorzitter
17.00 – 18.30 uur	Borrel en bezichtiging Romeinse zaal in Museum Swaensteyn